(इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णयाचा मराठी भाषेत अनुवाद)

(१९९६) २ एस.सी.आर. १०५९

बिहार राज्य आणि इतर

- विरुद्ध -

रामदेव यादव आणि इतर

फेब्रुवारी २६ ,१९९६

[न्यायमूर्ती के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ती जी. बी. पटनायक]

सेवा कायदाः

नियुक्ती- नियमाधीन करणे- अप्रशिक्षित शिक्षकांची नियुक्ती- नंतर शाळा शासनाने ताब्यात घेतली- दोन अप्रशिक्षित शिक्षकांनी त्यांच्या नियुक्तीनंतर प्रशिक्षण पूर्ण केल्यामुळे त्यांच्या सेवा नियमित करण्याच्या निर्देशासाठी रिट याचिका दाखल केली आणि त्यामुळे ते सरकारी नोकर म्हणून पात्र ठरले- उच्च न्यायालयाने रिट याचिका मंजूर केली- अपील केल्यावर, पदभार स्वीकारण्यापूर्वी अस्तित्वात असलेला कोणताही अप्रशिक्षित शिक्षक पदभार स्वीकारण्यास पात्र नाही- म्हणून नियमित होण्यास पात्र नाही आणि सरकारी कर्मचारी असल्याचे मानले जात नाही- उच्च न्यायालयाचा आदेश रद्दबातल करण्यात आला - बिहार अशासकीय प्राथमिक शाळा (नियंत्रण ताब्यात घेणे) अधिनियम १९७६-कलम -१.,३,४,८.

भारतीय संविधान, १९५०.

अनुच्छेद २२६- रिट अधिकारक्षेत्र- सरकारला कायद्याचे उल्लंघन करण्याचे निर्देश देणारा कोणताही परमादेश जारी केला जाणार नाही.

जम्मू आणि काश्मीर लोकसेवा आयुक्त - विरुद्ध - डॉ. नरिंदर मोहन आणि इतर, [१९९४] २ एस. सी. सी. ६३० = (१९९४) ३ स्केल ५९७ वर अवलंबून .

लोकहित.

कायद्याच्या निर्वचनात अंतर्भूत असलेले जनहित जरी पूर्वीच्या आदेशाविरूद्ध कोणतेही अपील दाखल केले गेले नसले तरी न्यायालयाला प्रश्नाच्या संदर्भात निर्णय

देण्याचा अधिकार असेल.

महाराष्ट्र राज्य -विरुद्ध - दिगंबर, **[१९९५] २ एस. सी. सी. ६८३** *आणि बंगाल राज्य - विरुद्ध - देबदास कुमार,* **[१९९१] *सप. १ एस. सी. सी. १३८ वर अवलंबून.***

दिवाणी अपील अधिकारिता :- दिवाणी अपील क्रमांक.४२८३/१९९६

सी. डब्ल्यू . जे. सी. क्रमांक १०६३/१९८५ मधील पाटणा उच्च न्यायालयाच्या दिनांक २७.७.९५ रोजीच्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यांसाठी:- बी. बी. सिंग.

उत्तरवादींसाठी :- रुद्रेश्वर सिंग आणि आर. पी. वाधवानी.

न्यायालयाचा पुढील आदेश देण्यात आला.

अनुमति मंजूर .

आम्ही दोन्ही बाजूंच्या वकिलांना ऐकले.

ही कबूल केलीली तथ्ये आहेत कि बिहार अशासकीय प्राथमिक शाळा (नियंत्रण ताब्यात घेणे) कायदा, १९७६ (थोडक्यात, 'कायदा') च्या कलम ३ (४) अंतर्गत स्थापन केलेल्या समितीने केलेल्या शिफारशीचा परिणाम म्हणून, १३ जानेवारी १९८१ रोजी राज्य सरकारने, रेघुनंदन बाबूलाल कन्या माध्यमिक शाळा, सुखसन ताब्यात घेतली. त्या तारखेपर्यंत सात व्यक्ती होते , जे शिक्षक आणि इतर कर्मचारी होते ज्यांना ग्रँड-इन-एड देण्यात आले होते. १.१.१९७१ नंतर , रामदेव यादव आणि राज नारायण यादव हे दोन उमेदवार अप्रशिक्षित शिक्षक म्हणून नियुक्त केले होते. त्यांनी नंतर प्रशिक्षण पूर्ण केले होते आणि त्यामुळे ते १.१.१९७१ पासून सरकारी कर्मचारी म्हणून मानल्या जाण्यास पात्र आहेत या आधारावर त्यांच्या सेवा नियमित करण्याच्या निर्देशासाठी उच्च न्यायालयात रिट याचिका दाखल केली .सी.डब्ल्यू.जे.सी. क्रमांक.१९६३/९५ , दिनांक २७ जुलै, १९९३ मध्ये उच्च न्यायालयाने रिट याचिका त्याच्या पूर्वीच्या निकालानंतर मंजूर केली,ज्यामध्ये असे म्हटले होते की १.१.१९७१ रोजी त्यांची नियुक्ती झाली आहे असे मानले पाहिजे आणि त्यांनी पदभार स्वीकारण्याच्या तारखेपर्यंत, म्हणजे १३ जानेवारी १९८१ पर्यंत, त्यांनी ते प्रशिक्षण आधीच पूर्ण केले आहे आणि त्यामुळे त्यांना सरकारी कर्मचारी म्हणून नियमित केले जाईल. त्या आदेशावर प्रश्नचिन्ह उपस्थित करत, विशेष

अनुमतिद्वारे ही अपील दाखल करण्यात आली आहे.

अपीलकर्त्याचे विद्वान वकील श्री. बी. बी. सिंग यांनी असा युक्तिवाद केला की जरी उच्च न्यायालयाच्या पूर्वीच्या आदेशाविरूद्ध अपील दाखल केले गेले नसले तरी, उच्च न्यायालयाने त्याच्या आधीच्या निकालानंतर दिलेल्या स्पष्टीकरणात व्यापक लोकहित समाविष्ट असल्याने, या प्रकरणावर या न्यायालयाने विचार करणे आवश्यक आहे. आम्हाला या युक्तिवादात बळ आढळते. अशाच परिस्थितीत, या न्यायालयाने *महाराष्ट्र राज्य - विरुद्ध - दिगंबर,* [१९९५] २ *एस. सी. सी.* ६८३ *आणि बंगाल राज्य - विरुद्ध- देबदास कुमार*, [१९९१] सप. १ एस. सी. सी. १३८ असे म्हटले होते की कायद्याचा निर्वचनात अंतर्भूत असलेले जनहित जरी पूर्वीच्या आदेशाविरूद्ध अपील दाखल करण्यात आली नव्हती तरी न्यायालयाला प्रश्नाच्या संदर्भात निर्णय देण्याचा अधिकार असेल.

त्यानंतर असा युक्तिवाद केला जातो की कलम ३ (२) आणि (३) मध्ये त्या तरतुदींच्या कक्षेत येणारे कर्मचारी आणि कलम ३ (३) अंतर्गत ताब्यात घेतलेल्या अनुदानित शाळांमधील कर्मचारी यांच्यात फरक केला आहे. जेव्हापर्यंत कलम ३ (४) च्या शिफारशीच्या प्रवर्तन पूर्ण होत नाही, ते अधिनियमाच्या कलम ४ अंतर्गत सरकारचे कर्मचारी होत नाहीत. सरकारने कलम ८ अंतर्गत अधिकारांचा वापर करून एक समिती स्थापन केली आणि शाळा ताब्यात घेण्याच्या व्यवहार्यतेची चौकशी आणि शिफारस करण्याचे निर्देश दिले. त्यांनी केलेल्या शिफारशीनुसार, सरकारने १३ जानेवारी १९८१ रोजी निर्णय घेतला आहे, ज्या तारखेपर्यंत उत्तरवादींना ताब्यात घेतलेल्या संस्थेचे कर्मचारी म्हणून योग्यरित्या नियुक्त केले गेले नाही. त्यामुळे उच्च न्यायालय सरकारला कायद्याचे उल्लंघन करून कारवाई करण्याचे निर्देश देणारे परमादेश जारी करू शकत नाही.

दुसरीकडे, उत्तरवादींचे विद्वान वकिला श्री रुद्रेश्वर सिंग यांनी असा युक्तिवाद केला की त्यांची तात्पुरती नियुक्ती १.१.७१ नंतर करण्यात आली असली तरी उत्तरवादीला सरकारी खर्चातून प्रशिक्षण दिले गेले आहे आणि प्रशिक्षण पूर्ण केले गेले आहे, त्यांना स्वीकारण्यात आले आहे असे मानले गेले पाहिजे आणि ते डब्ल्यू. ई. एफ. १.१.१९७१ पासून सरकारी कर्मचारी बनले. अधिनियमाचे कलम ४ मध्ये नियमितपणे नियुक्त केलेले

कर्मचारी किंवा अनियमितपणे नियुक्त केलेले कर्मचारी यांच्यात कोणताही फरक करत नाही ,त्यामुळे उच्च न्यायालयाने घेतलेला दृष्टिकोन योग्य आहे हा कायदा आहे.

संबंधित युक्तिवादावर योग्य विचार केल्यानंतर, आम्हाला श्री. बी. बी. सिंग यांच्या युक्तिवादात बळ असल्याचे आढळले आहे. असे दिसून येते की कलम ३ (२) आणि (३) सह वाचलेल्या कलम १ (३) च्या प्रवर्तनाद्वारे , जिल्हा मंडळ, जिल्हा परिषद, म्युनिसिपल बोर्डस, पाटणा म्युनिसिपल कॉर्पोरेशन यांनी व्यवस्थापित केलेल्या पूर्वीच्या शाळांचे कर्मचारी डब्ल्यू. ई. एफ १.१.१९७१ पासून सरकारी कर्मचारी बनले. त्याचप्रमाणे, राज्य सरकारने ताब्यात घेतलेल्या सार्वजनिक किंवा खाजगी उपक्रमांद्वारे व्यवस्थापित केल्या जाणाऱ्या शाळा देखील डब्ल्यू. ई.. एफ उक्त तारखेपासून सरकारी कर्मचारी बनल्या.

कलम ३ (४) सह वाचन केलेले कलम ३ (२) अंतर्गत, खाजगी व्वस्थापन समित्याद्वारे सर्व अनुदानित प्राथमिक शाळा ताब्यात घेण्याचे प्रवर्तन आणि स्वेच्छेने सरकारच्या नियंत्रणात सुपूर्द करण्याचे काम केवळ कलम ३ च्या उपकलम (४) अंतर्गत स्थापन केलेल्या समितीने केलेल्या शिफारशीनुसारच परिणामकारक होईल. परिणामी, केवळ सरकारने केलेल्या शिफारशी मान्य केल्यावरच, शाळेचा ताबा घेणे पूर्ण होते आणि ते परिणामकारक बनते. भाषेवरून हे स्पष्ट होईल की जोपर्यंत त्यांनी असे करण्याचा निर्णय घेतला नाही तोपर्यंत शाळा ताब्यात घेणे हे सरकारचे कर्तव्य नाही आणि सरकार सर्व शिफारशी स्वीकारण्यास बांधील नाही. असे दिसून आले आहे की कलम ८ अंतर्गत सत्तेचा वापर करून सरकारने अडचणी दूर करण्यासाठी २ मे १९८० रोजी समित्यांची स्थापना करण्याचे आदेश दिले आहेत. त्याच्या परिच्छेद २ मध्ये, सक्षम व्यक्ती आणि परिच्छेद ७ खंड (डी) मध्ये असे म्हटले आहे की, "जर कोणत्याही अप्रशिक्षित शिक्षकाला १.१.१९७१ नंतर उक्त शाळेत नियुक्त केले गेले आहे , तर अशा शिक्षकाची सेवा घेतली जाणार नाही. उक्त तारखेपूर्वी अशा शिक्षकांच्या सेवा संपुष्टात आणणे ही व्यवस्थापकीय समितीच्या सचिवांची जबाबदारी असेल. परिणामी, समितीने सादर केलेल्या आणि राज्य सरकारने स्वीकारलेल्या अहवालानंतरच, कलम ३ (४) सह वाचन केलेले कलम ३ (२), म्हणजे कायद्याची अंमलबजावणी कार्यान्वित होईल. उपरोक्त आदेशांच्या संदर्भात, पदभार स्वीकारण्यापूर्वी अस्तित्वात असलेले कोणतेही अप्रशिक्षित शिक्षक पदभार स्वीकारण्यास पात्र नाहीत. कलम ४ केवळ पात्र कर्मचाऱ्यांच्या आणि पदभार

स्वीकारण्यापूर्वी काम करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांच्या संदर्भात काम करेल. परिणामी, उच्च न्यायालयाचे मत स्पष्टपणे बेकायदेशीर आहे.

जम्मू आणि काश्मीर लोकसेवा आयोग - विरुद्ध - डॉ. नरिंदर मोहन आणि इतर, [१९९४] २ एस. सी. सी. ६३० = (१९९४) ३ स्केल ५९७ मधील या न्यायालयाच्या निर्णयांद्वारे, सरकारला कायद्याचे उल्लंघन करण्याचे निर्देश देणारा कोणताही परमादेश जारी केला जाणार नाही, असा समान निर्णय झालेला कायदा आहे.

वरील निर्वचन लक्षात घेता, उच्च न्यायालयाचे मत स्पष्टपणे बेकायदेशीर आहे आणि त्याची अंमलबजावणी केली जाऊ शकत नाही.

तदनुसार, अपील मंजूर करण्यात आली. उच्च न्यायालयाचा आदेश रद्दबातल केले जाते. परिणामी, रिट याचिका फेटाळली गेली. खर्चा बाबत कोणताही आदेश नाही.

जी. एन. अपील मंजूर

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या / तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरीता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल."